

Römische Ziegelstempel aus Mainz. Teil I: Militärische Ziegelstempel des 1. Jahrhunderts (Materialvorlage)

JENS DOLATA: *Römische Ziegelstempel aus Mainz. Teil I: Militärische Ziegelstempel des 1. Jahrhunderts (Materialvorlage)*, Mainzer Archäologische Schriften 13 (Mainz 2014), ISBN 978-3-935970-16-7, XII pagini introductive, 420 pagini de text principal cu 97 ilustrații, 125 tabele, 16 hărți, 18 tabele și 1 CD.

Volumul prezentat este consacrat materialului tegular militar, provenind din capitala provinciei *Germania Superior*, *Mogontiacum* (azi Mainz, Germania). Lucrarea a apărut sub titlul de „Ștampile tegulare romane de la Mainz”. Din cauza volumului imens de tegule ștampilate de la Mainz, autorul a decis publicarea separată a materialului, datând din secolul 1. p.Chr. Volumul reprezintă partea întâia a lucrării de doctorat *„Römische Ziegelstempel aus Mainz und dem nördlichen Obergermanien. Archäologische und archäometrische*

Untersuchungen zu chronologischen und baugeschichtlichen Quellenmaterial”, susținută cu ani buni în urmă (2000) la Universitatea „J.-W. Goethe” din Frankfurt am Main.

Ca teză de doctorat, lucrarea lui Jens Dolata fusese elaborată în cadrul faimoasei Școlii doctorale de Analitică Arheologică de la Universitatea amintită mai sus („Graduiertenkolleg Archäologische Analytik”, Universität Frankfurt am Main). Ca urmare, cercetarea s-a bazat în bună parte pe aplicații arheometrice, în special pe studierea geochimică a materialului tegular ștampilat. Asta pentru că la momentul actual de dezvoltare a tehnologiei de cercetare este posibil să definim matricele structurii chimice ale unui loc de producție, și prin comparație cu structura geochimică a fiecărui fragment de țiglă ștampilată să putem determina locul de fabricație a acestora de la urmă.

Cartea debutează cu câte o prefață a editorilor (p. V-VI) și apoi a autorului (p.IX-XI), care explică pe scurt atât istoria apariției volumului cât și conceptul, care a stat la originile acestei cărți. Editarea lucrării a fost posibilă în cadrul Direcției generale a Patrimoniului Cultural din Renania-Palatinat (*Rheinland-Pfalz*). În forma publicată, lucrarea se deosebește de teza propriu-zisă de doctorat. Cartea reprezintă, după părerea noastră, încă o exemplificare a situației cât de lung poate fi uneori drumul între o teză de doctorat

bună și o carte utilă pentru comunitatea științifică!

Lucrarea propriu-zisă începe cu o introducere succintă asupra tipologiei și cronologiei ștampilelor tegulare militare din zona Mainz (p. 1-19). Sprijinindu-se pe cercetările predecesorilor săi, începute încă în secolul al XVI-lea, Jens Dolata ia în discuție principalele momente legate de fenomenul materialului tegular militar ștampilat. Unul dintre momentele de bază din această introducere este explicarea clară a scopului publicației prezentate – aceasta se pretinde o primă parte a unui compendiu mai voluminos pentru ștampilele tegulare din Germania superior.

Discutând pe rând problemele cercetării materialului tegular ștampilat de origine militară romană, autorul ne atrage atenția asupra specificului termenilor folosiți în literatura de specialitate: sub termenul de ștampilă nu se subînțelege – asemeni epocii contemporane – *signacula*, adică instrumentul de ștampilare, ci rezultatul aplicării acestora pe suprafața materialului tegular. Referindu-se la *signacula* propriu-zise, Jens Dolata constată pe bună dreptate că niciunul dintre artefactele, executate din lut sau metal și publicate ca fiind instrument de ștampilare a țiștelor și cărămizilor, nu a servit acestui scop. După convingerea autorului, un *signiculum* roman era executat de regulă din lemn și sunt aduse exemple de amprente ale țesutului lemnos pe suprafețele amprentate ale materialului tegular.

Din cele peste 4 mii de tegule ștampilate din Mainz, doar o zecime sunt amprente păstrate integral, restul reprezentând exemplare fragmentate. De remarcat este și faptul că la începuturile cercetării arheologice sistematice din Mainz – fragmentele tegulare ștampilate nu erau colectate decât selectiv, unele fiind neglijate din cauza dimensiunilor nesemnificative, altele trecând neobservate pentru cercetători.

Ca urmare, este evident că fragmentarea materialului tegular ștampilat îi reduce considerabil din valoarea de sursă istorică a acestuia, mai ales acolo unde se încearcă o cercetare cantitativă, bazată pe statistica materialului colectat. Este laudabil faptul că autorul se declară conștient de această limitare a cercetării. Jens Dolata atrage atenția cititorului și asupra altor limitări ale cercetărilor sale, ca de exemplu relația dintre tipologia ștampilelor tegulare și tehnica de aplicare a acestora. Autorul semnalează pe bună dreptate că aplicarea paralelă a ștampilei pe suprafața tegulei sau cărămizii nu era atinsă întotdeauna. Drept urmare, este evident faptul că amprente de casete sau adâncimea la care această a fost aplicată nu pot servi drept indicii rezonabile pentru o tipologie a ștampilelor materialului tegular. Autorul remarcă pe bună dreptate faptul că ștampilele amprentate cu unul și același *signaculum* nu vor arăta la fel. Modelul „atelierelor monetare” și a ștanțelor monetare cu care sunt bătute serii întregi de monede care se aseamănă între ele, model care domină actualmente cercetarea numismatică – nu poate fi aplicat și în cazul cercetării tegulelor ștampilate. Așa cum nota von Kaenel acum peste 35 ani, singurele elemente distinctive în acest sens pot fi considerate doar modul de scriere și de abreviere a inscripției (H. M. v. Kaenel, *Neue Funde gestempelter Ziegel aus dem Kanton Bern. Archéologie Suisse*, 3, 1980, 94-102, cf. Dolata, p. 10 nota 40). În această ordine de idei, autorul este adeptul unei utilizări mai economice a numărului de tipuri de ștampile tegulare, astfel încât înlocuirea unui *signaculum* uzat cu unul nou, care se deosebește neesențial de cel precedent, nu impune neapărat inventarea unui nou tip de ștampilă tegulară.

După cum anunță însăși titlul lucrării, autorul are în vizor materialul tegular ștampilat doar din secolul 1. p. Chr. În cazul

unui centru militar, asemenea Mogontiacum/Mainz, este bine de notat faptul că nu toate categoriile de material tegular erau ștampilate în aceeași proporție. Relația dintre materialul ștampilat și cel neștampilat rămâne încă greu de cuantificat.

Majoritatea cunoștințelor actuale despre tegulele ștampilate din Germania Superior se bazează pe cercetările efectuate asupra materialului din secolul 2. p.Chr. de către D. Baatz. Proiectarea retrospectivă a Modelului de consecutivitate a grupurilor de ștampile tegulare din *Germania Superior* asupra secolului 1. p.Chr, aplicată de Jens Dolata în studiul său, va putea fi verificată abia după documentarea unei cantități mult mai mari de material tegular din *Germania Superior* în general, sau din *Mogontiacum* în particular.

Una dintre premisele cu care pornește Jens Dolata cercetarea este cea conform căreia materialul tegular ștampilat nu poate fi paralelizat cu alte categorii de artefacte arheologice (de exemplu ceramica de lux, vasele de metal sau descoperirile monetare) pentru care există deja anumite modele a distribuției spațiale și cronologice: materialul tegular, inclusiv cel ștampilat, este mult mai strâns legat de istoricul clădirii din care provine, decât de circulația mărfurilor de alte categorii din oraș, provincie sau regiune a Imperiului.

Pentru judecarea corectă a cronologiei materialului tegular ștampilat de producție militară, autorul se conduce de următoarele două reguli de bază: în primul rând, Jens Dolata consideră că materialul tegular al unei unități militare putea fi produs doar pe durata staționării unității respective în zonă. În al doilea rând, tegulele ștampilate puteau fi produse doar în zona în care unitatea militară avea responsabilități administrativ-militare.

În continuare, autorul prezintă pe rând câte o sinteză și un catalog a descoperirilor de material tegular ștampilat, pentru

fiecare legiune romană staționată la Mainz sau Germania Superior: *legio XXII Primigenia* (p. 20-74), *legio IV Macedonica* (p. 75-132), *legio I Adiutrix* (p. 133-169), *legio XIV Gemina Martia Victrix* (p. 170-263), *legio VII Gemina* (p. 264-268), *legio XXI Rapax* (p. 269-275), *legio VIII Augusta* (p. 276), *legio I Minerva* (p. 277). În afară de acestea, autorul ne mai prezintă „depozitul” de țigle de la Mainz-Willigisplatz, înglobând material tegular ștampilat de mai multe unități dintre cele amintite deja (p.278-280). Un compartiment aparte îl reprezintă prezentarea descoperirilor de țevi de apeduct din Mainz, care erau ștampilate atât de *legio I Adiutrix* cât și de *legio XIV Gemina* (p. 281-298). În cadrul unui excurs separat, autorul ia în discuție o seamă de descoperiri tegulare din Mainz, care datează unele din perioadă anilor 198-222, altele deja din perioada secolului al IV-lea p.Chr. (p. 293-319).

Un capitol separat a fost consacrat analizei spațiale a distribuției descoperirilor de material tegular ștampilat („Kartierung und Verbreitungsanalyse von Ziegelstempeln des 1. Jahrhunderts sowie ausgewählter später Ziegelstempel der *legio XXII Primigenia* und bewegungsheerzeitlicher Truppenkörper”, p. 320-378). Acest pas, în cercetarea colegului de la Mainz, continuă tradiția cartografierii descoperirilor de țigle ștampilate începute de E. Brenner și G. Behrens la 1911 și continuate ulterior de F. Kutsch (1920). Un pas semnificativ al analizelor spațiale ale materialului tegular ștampilat s-a reușit de către D. Baatz în anii '60 ai secolului trecut. Jens Dolata a cartografiat 1877 exemplare de țigle ștampilate, provenind din 246 locuri separate de descoperire din oraș. Aceste descoperiri au fost prezentate cu ajutorul a 16 hărți tematice – în primul rând o hartă generală a tuturor descoperirilor și apoi a fiecărui tip din catalogul de descoperiri (vezi mai sus). Lucrarea continuă cu lista bibliografică (p. 379-394), lista

abrevierilor folosite (p. 395-396), precum și lista de proveniență a ilustrațiilor. Cartea este încheiată de o listă de concordanțe a descoperirilor din catalog cu numerele de inventar din diferitele puncte de descoperire din Mainz (p. 400-420).

Volumul este însoțit de un CD cu patru fișiere în format PDF. În primul rând este vorba de selecție a desenelor cu tipurile de ștampile la calitate înaltă (*01_Ziegelstempeltypen.pdf*), hărțile 1-16, care însă spre deosebire de versiunea tipărită poartă și numere de descoperire care permit identificarea precisă a fiecărui punct de pe hartă (*02_Kartierungen.pdf*). Au mai fost prezentate separat toate 18 tabele din volum, purtând informația sintetică pe tip și loc de descoperire (*03_Tabellen.pdf*). Ultimul fișier în format PDF reprezintă versiunea digitală a întregului volum (*04_MAS_13.pdf*).

Considerăm că lucrarea, care a fost concepută de autor și editori drept un

compendiu al descoperirilor de țigle ștampilate de producție militară, descoperite în capitala Germaniei Superior, și-a atins scopul și va deveni în timpul apropiat un instrument de lucru foarte util, pentru determinarea tipurilor de țigle de producție militară romană. Partea de interpretare a descoperirilor de material tegular de la Mainz a fost publicată de Jens Dolata într-o serie de articole, citate în lista bibliografică a volumului prezentat aici (p. 381-384). O parte dintre aceste articole se regăsesc pe pagina personală a autorului de pe portalul academia.edu.

Alături de cititorul interesat, rămânem în așteptarea volumului următor al publicației!

Alexandru POPA

Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni,
Sfântu Gheorghe
alex.popa@mncr.ro